

Transitoire gebieden: tijdelijkheid als uitdaging

Het vertrek van industrieën uit de stad geeft tijdelijk lege plekken. Een geschikte omgang met deze kortstondig ongebruikte terreinen kan een grote meerwaarde betekenen voor stedelijke recreatie en natuurontwikkeling.

PETER VERKADE*

Het door de overheid gevoerde compacte-stad-beleid heeft aan de directe stadsranden en op binnenstedelijke locaties verstedelijking tot gevolg. Chargerend kan gesteld worden dat op deze wijze de lucht, het groen en het bestemmingsloze verder van en uit de stad worden geperst. Het stedelijke weefsel is aan intensivering onderhevig, hetgeen de ruimte voor spontaneiteit en ongeprogrammeerde activiteiten vermindert. Uitgaande van de stelling dat deze laatste aspecten een meerwaarde opleveren voor het stedelijke leefmilieu, is het een interessante opgave deze kwaliteiten elders terug te laten komen. De vraag is dan ook niet of het compacte-stadbeleid het juiste is, maar wel hoe binnen dit beleid een optimaal stedelijk leefmilieu gewaarborgd kan worden.

VERANDERINGEN

Tenminste twee ontwikkelingen duiden op de behoefte aan ongeprogrammeerde ruimten, die mogelijkheden bieden tot de meest uiteenlopende vormen van recreatie en stedelijk leven. Allereerst de ontwikkeling van een deel van de hedendaagse stedelingen tot onafhankelijke recreanten, die zich geen voorgeprogrammeerd recreatiepatroon laten opdringen (Geuze in Niemeyer en Smienk, 1993; Boer, 1994). Daarnaast is er de snelle verandering van recreatiepatronen als gevolg van een multiraciale kleuring van de stedelijke bevolking. De openbare ruimte dient flexibel te worden ingericht om aan deze veranderde wensen te kunnen voldoen.

VUOTI

Niet alleen de stedeling, maar ook de stad is aan verandering onderhevig. Was het vroeger

een bolwerk van industriële beweging, tegenwoordig verplaatsen industrieën zich steeds vaker naar buiten de stad. De leegtes die achterblijven worden door de Italiaan Secchi aangeduid met *vuoti*: de scheuren in het kaartbeeld van de coherente stad (Secchi in Taverne, 1987) Deze terreinen zijn bij uitstek locaties voor verdichting van de stad, c.q. voor stedelijke vernieuwingsprojecten. De Docklands in Londen en de Kop van Zuid in Rotterdam zijn hier voorbeelden van. Voordat deze ruimten een nieuwe functie toebedeeld krijgen, liggen ze enige tijd braak en als verlaten in de stad: de stedeling weet er niet van en kan er niet op. De terreinen lenen zich echter prima voor tijdelijk gebruik. Zo was het DWL-terrein in Rotterdam jarenlang in gebruik voor allerlei theaterproducties en festivals. Het diende als een open cultureel laboratorium, waarin het denken over de stad en over stadsbouw werd opgevoerd. Een ander voorbeeld is de Maasvlakte, die gedeeltelijk gekenmerkt wordt door het (nog) ontbreken van functies. Juist hier strijken veel stedelingen neer voor allerlei recreatieve bezigheden.

KENMERKEN

De omgang met dergelijke restruimten zal, afhankelijk van de karakteristieken van de stad, de locatie binnen de stad, de bewoners, de fantasie van de stedelijke planner en de financiële armslag, sterk verschillen. Toch kunnen enkele gemeenschappelijke kenmerken worden onderscheiden: een contrasterend ritme, een

en dus veranderlijk. Op het schaalniveau van de locatie worden ze gekenmerkt door het ontbreken van functioneren en dus een lage dynamiek. Dit biedt fantastische mogelijkheden voor functies die zich niet thuisvoelen in de hoge dynamiek van de stad. Het gebrek aan programma impliceert dat er nog van alles mogelijk is, en levert ontsnappingsmogelijkheden op voor informele activiteiten. De industriële morfologie en verschijningsvorm komen tot uitdrukking in een vervreemdende schaal en rationele vormtaal. Samen met het vervallen aanzien ademen dergelijke terreinen een ruïneuze sfeer uit van een vervlogen tijdperk. Het migrerende karakter, het verschijnen en verdwijnen van industriële restruimten in de stad, impliceert een zekere continuïteit van dit soort terreinen. Ze zijn een aanvulling van tijdelijke en veranderlijke gebieden op de in de tijd en ruimte vastgestelde stedelijke structuur.

OMGANG

De wetenschap dat de ruimten maar tijdelijk gebruikt kunnen worden maakt ze erg interessant. Het besef van die tijdelijkheid werkt ook door in de omgang met deze locaties. Hierin zijn grofweg twee richtingen te onderscheiden, die vooral van elkaar verschillen in de mate van bemoeienis: actief of passief.

Een eerste wijze van omgang met de industriële restruimten speelt in op het kenmerk dat alles mogelijk is. De terreinen worden gezien als proeftuinen naar nieuwe gebruiksvormen en bijbehorende vormtaal. Dat er behoefte is

Verspringende industriële restruimten in Rotterdam.

gebrek aan programma, de vervreemdende verschijningsvorm en het migrerende karakter zijn voorwaarden voor zo'n locatie. Het ritme van de terreinen contrasteert op twee manieren met het ritme van de stad. Op het schaalniveau van de stad zijn de terreinen kortstondig

aan experimenten en 'laboratoria' blijkt onder meer uit de oproep van Steenbergen en Reh (in: Bosma, 1994) naar de behoefte aan nieuwe oefenvelden: *space-labs*, waarin uitdrukking kan worden gegeven aan de vitale en soms tegenstrijdige, dualistische, visuele en ruimtelijke

Tijdelijk braakliggend terrein leent zich prima voor recreatief gebruik

ervaringen van deze tijd. Experimenten kunnen gericht zijn op de omgang met de industriële vormtaal, een nieuw gebruik van de openbare ruimte (in de compacte stad, in de post-industriële stad, in de ecologische stad), de mogelijkheden van pioniersnatuur, de waarde van *land-art* projecten en stilte. Het experiment zal door een bepaalde groepering getrokken moeten worden: bewoners, studenten of de stedelijke dienst. Het is aan de stedelijke dienst na te denken over juridische aspecten, veiligheid en toegankelijkheid. De tweede manier van omgang profiteert van het gebrek aan programma en de lage dynamiek. Het gebrek aan functioneren zorgt voor de meest uiteenlopende vormen van recreatie: speelplaats voor kinderen, natuureducatie en naturalisme. Ook kan gedacht worden aan het gedogen van 'achterkantverschijnselen' als een hondentoilet, verslaafdenopvang of een tippelzone. Een andere mogelijkheid is de industriële terreinen in te laten nemen door pioniersvegetaties. Op deze wijze wordt symbolisch afscheid genomen van het industriële tijdperk, dat in de stad nog slechts gerepresenteerd wordt door enkele ruïnes (natuur overwint industrie, als in het Emischer Landschapspark). Centraal in deze wijze van omgang is de toegankelijkheid voor de stedeling. Het beleid dient naast voorwaarden schepend vooral gezien te worden als gedogend.

Naar aanleiding van het plan Ducklands, waarin Cedric Price de Londense Docklands beplant met bos in afwachting van een programmatische invulling, spreekt Bekkering van 'buffer voor het toeval' en 'reservoir voor de toekomst' (in: Oase 35-1993).

Fantastische termen voor een tijdelijke omgang met een locatie, totdat een nieuwe bestemming wordt ingekleurd: industriële restruimten als wachtkamer voor de toekomst.

TIJDELIJKHEID

In bovenstaand betoog wordt niet gesproken over de problemen die zich voor kunnen doen in de omgang met industriële restruimten. Genoemd kan worden: het verantwoordelijkheidsvraagstuk (veelal particulier terrein), de moeilijkheid van investeren in tijdelijkheid en de fysieke en sociale veiligheid. Tevens biedt het betoog geen overzicht van mogelijke tijdelijke en veranderlijke gebieden in de stad. De essentie is echter dat het 'ontwerp van de tijdelijkheid' een meerwaarde voor stad en stedeling oplevert, mits het een aanvulling is op de in tijd en ruimte vastgelegde openbare ruimte in de stad. De tijdelijke inrichting moet verrassen, prikkelen, aanmoedigen, verbazen, choqueren, tolereren, maar vooral flexibel zijn. Door het besef van tijdelijkheid worden kansen geboden voor de verdere ontwikkeling van het landschapsarchitectonische vakgebied. Te denken valt aan experimenten waarbij de omgang met aspecten als *low budget*, minimale ontwerp mogelijkheden (procesplanning), resultaatgerichtheid, tijdelijkheid en flexibiliteit centraal staan. De tijdelijkheid dient echter wel als fenomeen geaccepteerd te worden. De herbesteding zal worden gerealiseerd, ongeacht de recreatieve of natuurwaarde van het tijdelijk ingerichte terrein.

Een algemeen besef van tijdelijkheid, van ontwerper tot politicus tot burger, is de voorwaarde voor kansrijke ontwikkelingsmogelijkheden.

Transitoire gebieden in het algemeen en industriële restruimten in het bijzonder, kunnen voorbeeldprojecten zijn van deze planning van de korte termijn. Op deze manier kunnen zij zowel op de korte als op de lange termijn fungeren als representatieve schakels naar de post-industriële stad, en tevens 'ademruimte' bieden aan en in de compacte stad.

*Peter Verkade is afgestudeerd als landschapsarchitect aan de Landbouww Universiteit Wageningen. Dit artikel is gebaseerd op zijn scriptie *Schakels naar de post-industriële stad: kenmerken, mogelijkheden en potenties van vuoti in het stedelijk transformatieproces*. Momenteel is hij werkzaam als Buitenruimte-ontwerper voor de deelgemeente Kralingen-Crooswijk, bij de dienst Stedebouw en Volkshuisvesting te Rotterdam

Literatuur

Bekkering, J., *Periferie van het hart*. Oase 35-1993.

Boer, F., *Re-creatie; van tweestrijd naar dualiteit*. In: Blauwe Kamer profiel 1-1994.

Bosma, K. (red.), *De stelling van Amsterdam; cultuurhistorie en landschapsarchitectuur*. Uitgave i.o.v. stichting LOCUS, Wageningen, 1994.

Niemeyer, J. en Smienk, G. (red.), *Nederlandse landschapsarchitectuur; tussen traditie en experiment*. Amsterdam, 1993.

Taverne, E., *De ruïne als teken van vooruitgang; het plan als risicodragende onderneming*. In Archis 11-1987.